

PAPER DETAILS

TITLE: KUR'ÂN BÜTÜNLÜĞÜ İÇİNDE YAHUDİ VE HIRİSTİYANLAR VE BİR MÜSLÜMAN
OLARAK ONLARA KARSİ TAVRİMİZ

AUTHORS: Davut AYDÜZ

PAGES: 49-56

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/56092>

**KUR'ÂN BÜTÜNLÜĞÜ İÇİNDE YAHUDİ VE HİRİSTİYANLAR VE
BİR MÜSLÜMAN OLARAK ONLARA KARŞI TAVRIMIZ**

Davut AYDÜZ,

Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, davutayduz@yahoo.com, 0507.8139666

ÖZET: Kur'ân-ı Kerim bazı ayetlerde kâfirlere ve Ehl-i Kitaba karşı sert ve eleştirel bir üslup kullanmıştır. Ama O'nun o sert üslubu, aslında şahıslardan ziyade dogmatik açıdan bir kısım çarpık fikirlere ve ifrat ve tefrit içerikli düşüncelere karşıdır. Ayrıca Kur'ân'ın bu sert ifade ve üslubu, o dönemde kendilerini Yahudilik ve Hristiyanlığa mensup addedenlerin Yahudiliğe ve Hristiyanlığa getirdikleri yanlış yorumlardan ve o yorumu hayatlarına hayat kılmalarından dolayıdır. Daha doğrusu, dînî inanç ve düşünceyi bir düşmanlık sebebi ve malzemesi yapmalarından dolayı, Kur'ân Ehl-i Kitab'ı böyle bir üslûpla ele almıştır.

Kur'an-ı Kerim, Ehl-i Kitabın hepsinin bir olmadığını bildirir. Onlar içinde iyi insanların da olduğunu, Peygamber Efendimizi (s.a.s.) ve Kur'an'ı kabul eden kimselerinde bulunduğunu haber verir. Bu vasıflara sahip Ehl-i Kitab, Kur'an'ın indiği asırda olduğu gibi, daha sonraki asırlarda da olmuş ve günümüzde de vardır.

Biz makalemizde, Kur'an'ın Ehl-i Kitab hakkındaki hem menfî hem de müsbet ifadelerini ele alacağız. Menfî yönündeki, yani Ehl-i Kitabı tenkit eden âyetlere sadece işaret edecek, az sayıda da olsa Ehl-i Kitabı öven, onların müsbet yönlerinden bahseden ayetlerden sadece birkaç tanesini kısaca açıklayacağız.

Anahtar kelimeler: Ehl-i Kitab, Yahudi, Hristiyan, Kur'ân, Dünya Barışı

Jews and Christians in the Qur'anic context and our attitude towards them as Muslims

ABSTRACT: The Qur'an criticises the People of the Book in some places severely. Nevertheless, this harsh language aims the inappropriate and misguided thoughts rather than individuals. In addition, Qur'anic criticism directed at those who identified themselves as Jews and Christians but misinterpreted and distorted their own religion. Furthermore, they applied this distorted version of their understanding to their religious life. Briefly, the rationale behind the Qur'anic criticism lies in their usage of their misguided thoughts as means for their enmity towards Islam.

The Qur'an makes it clear that not all the People of the Book are same. It says that there are good people among them who accept the Qur'an and the Prophet (pbuh). The People of the Book, who had these attributes, existed during the time of the revelation of the Qur'an as well as they exist today.

In this article we are going to deal with the Qur'anic evaluation of the People of the Book from positive and negative aspects. We will refer to the verses where the People of the Book are being criticised. By the same token, we will try to explain couple of verses where the People of the Book are being praised.

Key words: The Qur'an The People of the Book, Jews, Christians, World Peace

1. Giriş

“Allah Resûlü (s.a.s.), son üç semâvî dinin, esasta bir oldukları gerçeğinden hareketle, kendisine, müşrik hemşerilerinden daha yakın gördüğü Yahudi ve Hristiyanları inanç birliğine davet etmiş, onları İslâm adı altında birleşmeye çağırmıştır. Zira kendisi, sadece Arapların değil, bütün beşeriyetin Peygamberidir. O'nun risâletine bu bakımdan Ehl-i Kitab da muhataptır. (Bakara, 40-43; Mâide, 19) Bu dâvet, Kur'ân'ın, Hristiyanlar ve Yahudiler başta olmak üzere bütün dinlere yönelttiği evrensel bir çağrıdır. Bunda muhtelif milletlerin, farklı dinlerin, çeşitli vicdanların, hak bir sözde nasıl birleşebilecekleri ve İslâm'ın insanlık âlemine ne kadar geniş, ne kadar açık bir hidâyet yolu, bir hürriyet kanunu öğrettiği görülmektedir.

Allah Resûlü'nün davetinde asla zorlayıcı bir din telkini söz konusu değildir. Onun vazifesi, Allah'ın hidayetini herkese eşit olarak bildirmek; insanlığın doğru yola girmelerini istemektir.

Tarihî bir gerçektir ki, Ehl-i Kitapla imanî meselelerde bütünleşme arzusu her ne kadar bütünüyle gerçekleşmemiş olsa da, Peygamber Efendimiz (s.a.s.), onlarla hür bir ortamda hoşgörü anlayışı içinde bir arada yaşayabilmenin çarelerini aramak ve bulmaktan katiyen ayrılmamıştır. O (s.a.s.), Kur'ân-ı Kerim'den aldığı vahiyle, herkesle diyalog kurmaya açık bir Peygamber'dir. Bu, Allah kelamının, O'na ve bütün Müslümanlara bu konuda koyduğu bu düstur, daha Mekke devrinde, Ankebût Suresi'nin 46. ayetiyle çizilmiştir: “Zâlimleri müstesna, Ehl-i Kitapla ancak güzel şekilde mücadele edin ve deyin ki: Bize ve size gönderilen kitaplara bizler inandık. Sizin de, bizim de ilahımız tektir. Bizler O'na teslim olmuş Müslümanlarız.”.

Bu ilahî emre tâbi olarak, başta Allah Resûlü olmak üzere her Müslüman, herkese, inanç farkı gözetmeksizin, saygılı davranmış, hak ve hukuktan ayrılmamıştır. İlk Müslümanların hayatlarında bu zihniyetin sayısız tezahürleri vardır.”¹ Bununla beraber, “Kur'ân'ın nâzil olduğu dönemde, bazı Hristiyan ve Yahudilerin apaçık gerçek karşısında gösterdikleri olumsuzlukları ifade için Kur'ân, yer yer sert üslup kullanmıştır.”² Fakat Kur'ân'ın kullandığı bu üslûp, her zamanki Yahudi ve Hristiyanlar için de kullanılacak diye bir şart ve bir mecburiyet yoktur. Çünkü bu ayetlerin Kur'ân ayetleri olduğu kesindir, fakat o ayetlerin ilk günden bu yana her yer ve zamandaki Yahudi ve Hristiyanların hepsini içine aldığı kesin değildir.

Kur'ân'ın Yahudi ve Hristiyanlar hakkındaki çok sert ifade ve üslûbu, o dönemlerde kendilerini Yahudilik ve Hristiyanlığa mensup addedenlerin Yahudiliğe ve Hristiyanlığa getirdikleri yanlış yorumlarından ve o yorumu hayatlarına hayat kılmalarından dolayıdır. Daha doğrusu, dînî inanç ve düşüncüyü bir düşmanlık sebebi ve malzemesi yapmalarından dolayı, Kur'ân onları böyle bir üslûpla ele almıştır. Başka bir ifadeyle, Kur'ân'ın tavrı şahıslara değil, yanlış davranış, yanlış düşünce ve gerçek karşısında ayak direyip düşmanlık üretme ve tasvip edilemeyecek sıfatlara karşıdır. Bu sıfatlara karşı çok daha sert ifadeleri bizzat Tevrat'ta ve İncil'de kendi cemaatlerine karşı görmek mümkündür. Kaldı ki Kur'ân, bazılarına sert gibi gelse de en uygun ifadelerle ortaya koyduğu bu tür sıfat ve davranışları ve bu sıfat ve davranış sahiplerini ikaz ve tehdit etmesinin hemen ardından, çok yumuşak ifadelerle gönülleri hakikate uyarmaya ve kalplere ümit aşılama çabası. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'in Yahudiler, Hristiyanlar ve münafıklarda görülen bazı tavır ve davranışlardan dolayı serdettiği tenkit ve ikazların, imanları kendilerini aynı tavır, davranış ve sıfatlardan alıkoymaya yetmeyen müminler için de söz konusu olduğunda Sahabe ve müfessirler arasında âdeta görüş birliği vardır.

Kanaatimize göre tarihî hâdiseleri kendi tarihsellikleri içinde ele almalı, yani her hâdiseyi kendi şartları ve konumu içinde değerlendirmeli ve bugünkü davranışlarımızda da bugünkü şartları esas almalıyız.”³

“Kur'ân-ı Kerim bazı ayetlerde kâfirlere ve Ehl-i Kitaba karşı sert bir üslup kullanmıştır. Ama O'nun o sert üslubu, aslında şahıslardan ziyade bir kısım çarpık fikirlere ve düşüncelere karşıdır. Kur'ân-ı Kerim hiç kimseyi karşısına alıp hırpalamamıştır. O'nun hırpaladığı, kâfir ve mülhitlerden ziyade, onların temsil ettikleri ve edecekleri inkârcı düşünceler ve mülhitçe anlayışlardır. Bu itibarla, Kur'ân talebelerinin de hiçbir zaman daha farklı davranışları düşünülemez ve düşünülmemeli.”⁴

Kur'ân-ı Kerim, her konuda olduğu gibi, Ehl-i Kitapla ilgili de toptancı bir yaklaşım sergilemez ve onların hepsinin bir olmadığını açıkça bildirir. Onlar içinde iyi insanların da olduğunu, Peygamber Efendimizi (s.a.s.) ve Kur'ân'ı kabul eden kimselerinde bulunduğunu haber verir. Bu vasıflara sahip Ehl-i Kitap, Kur'ân'ın indiği asırda olduğu gibi, daha sonraki asırlarda da olmuş ve günümüzde de vardır. Fakat İslâm'a düşmanlıkta aşırı olan, dinlerini, dünyevî, siyasî ve daha başka çıkarları için kullanan bazı Ehl-i Kitap mensupları, Kur'ân indiği dönemdeki İslâm'a ve Müslümanlara yakın duran dindaşlarına baskı yaptıkları gibi, günümüzde de aynı baskıyı yapmaktadırlar. Dolayısıyla, İslâm'a müsbet bakan bu kimseler, kendilerini tam olarak ifade edememektedirler.

¹ Davut Aydın, *Tarih Boyunca Dinlerarası Diyalog*, İstanbul 2011, s.71-98.

² Mesela bkz. Bakara, 92; Tevbe, 30; Nisâ, 51; Bakara, 75; Bakara, 79; Mâide, 70; Bakara, 146; Bakara, 97-98; Mâide, 64; Bakara, 55; Bakara, 58-59; Bakara, 61; Bakara, 67-71; Mâide, 18; Mâide, 17; Tevbe, 30; Bakara, 116; Âl-i İmrân, 64; Tevbe, 31; Mâide, 116.

³ M. F. Gülen, *Fasıldan Fasıla*, İstanbul 2001, IV, 95-96.

⁴ Selçuk Camcı, Kudret Ünal, *Hoşgörü ve Diyalog İklimi*, Merkür yayınları, İzmir 1998, s.243-244.

Biz makalemizde, Kur'an'ın Ehl-i Kitab hakkındaki hem menfi hem de müsbet ifadelerini ele alacağız. Menfi yönündeki, yani Ehl-i Kitabı tenkit eden âyetlere sadece işaret edecek, az sayıda da olsa Ehl-i Kitabı öven, onların müsbet yönlerinden bahseden âyetlerden sadece birkaç tanesini kısaca açıklayacağız.

2. Ehl-i Kitab'ı Tenkit Eden Âyetler

“Kur'an-ı Kerim, Kitap ehlinin gerçek dindarları överken, dinin ruhundan uzaklaşmış, dini dünyâya âlet edip bozmuş olan kimseleri kınamaktadır. Kınadığı kimseler, Kitâb ehlinin samîmî, iyi niyetli dindarları değil, dinin gerçek kurallarından sapan, İslama düşman kimselerdir.

Kur'an, Ehl-i Kitab'a mensup olanların yaptıkları bazı kötü işleri zaman zaman tenkit ederek onları terk etmelerini ister.⁵ Ezcümle:

- Buzağıyı put edinmeleri (Bakara, 92),
- Üzeyir Allah'ın oğludur demeleri (Tevbe, 30),
- Cibt ve Tâğûta inanmaları ve Müşrikler daha doğru yoldadır demeleri (Nisâ, 51),
- Allah'ın sözünü duyup, düşünüp anladıktan sonra tahrif etmeleri, (Bakara, 75),
- elleriyle yazdıkları Kitâb'a Allah'ın sözü demeleri (Bakara, 79),
- peygamberleri yalanlamaları ve öldürmeleri (Mâide, 70),
- Hz. Muhammed'in peygamberliğini bile bile inkâr etmeleri (Bakara, 146),
- Cibrîl ve Mîkâile düşmanlık etmeleri (Bakara, 97-98),
- Allah'ın eli bağılıdır demeleri (Mâide, 64),
- Allah'a iman etmek için O'nu açıkça görmeyi şart koşmaları (Bakara, 55),
- sırf terslik olsun diye Allah'ın emrini değiştirmeleri (Bakara, 58-59),
- Allah'a karşı nankörlükleri (Bakara, 61),
- sığır kesme emrine karşı direnmeleri (Bakara, 67-71),
- Allah'tan ahid alma, Allah'ın evlatları ve sevgili kulları olduklarına dair iddiaları (Bakara, 80, Mâide, 18),
- Allah, İsa'dır demeleri (Mâide, 17),
- İsa (a.s.) Allah'ın oğludur demeleri (Tevbe, 30),
- Allah'a çocuk isnat etmeleri (Bakara, 116),
- Hz. İsa ile Hz. Meryem'i tanırlaştırmaları (Mâide, 116),

din önderlerini Rab edinmeleri (Âl-i İmrân, 64; Tevbe, 31) tenkit ve red edilir. Ayrıca, onların aşırılıklarına temas edilir ve onlara, dinde aşırı gitmemeleri, peygamberleri hakkında tevhide aykırı sözler söylememeleri emredilir.”⁶ Bunlar, onların çoğunun veya bir kısmının yaptığı olumsuz hareketlerdir. Bunu yapanların dışında kalanlar, bu kötülükleri benimsemedikçe bu hitaba dâhil olmaz ve onlardan sorumlu olmazlar.⁷ Yukarıdaki listede de dikkat çektiği gibi Yahudileri yoğun bir şekilde ahlakî temeller, Hristiyanları da yanlış itikatleri çerçevesinde eleştiren Kur'an-ı Kerim, zaman zaman da her iki dinî geleneği de ortak bir konuda tenkit etmektedir.

“Kur'an'da tenkit edilen Kitâb ehlinin, dinin ruhundan uzaklaşmış, Allah'a ve âhiret gününe inanmayacak kadar dünyevileşmiş, dünyâ egemenliğinden başka bir şey düşünmeyen maddeci insanlar olduğu anlaşıyor. Bunlar dinî hükümleri ve değerleri içselleştirmiş gerçek dindarlar değildir. Bu olumsuz özellikleri sergileyen Ehl-i Kitab'ın hahamlarının ve rahiplerinin, dünyâ tutkusuyla altın ve gümüş yığma çabaları Kur'an'da açık bir şekilde kınanmaktadır. Kur'an'ın kınadığı bu insanlar, Müslümanları küçümseyen, onların dinleriyle alay eden, hattâ saldıran, sürekli onları rahatsız eden ve yok etmeğe çalışan insanlardır.”⁸ Böyle

⁵ Suat Yıldırım, “Kur'an-ı Kerim'e Göre Ehl-i Kitapla Diyalog”, Yeni Ümit, sayı: 68, yıl 2005.

⁶ Süleyman Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, Hristiyanlar maddesi, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1995.

⁷ Suat Yıldırım, “Kur'an-ı Kerim'e Göre Ehl-i Kitapla Diyalog”, Yeni Ümit, sayı: 68, yıl 2005.

⁸ Süleyman Ateş, aynı yer.

kimseler, hem kendi peygamberleri döneminde vardı, hem Peygamber Efendimizin döneminde vardı, hem de bu gün vardır ve var olmaya da devam edecektir.

3. Ehl-i Kitab'ı Öven Âyetler

Yukarıda bazılarını zikrettiğimiz âyetlerde de görüldüğü gibi Kur'an-ı Kerim, Ehl-i Kitab'ın genellikle menfî yönlerinden bahseder. Ancak onlardan az da olsa bir zümrenin Kur'an'da takdir edilip övüldüğünü görüyoruz. Kur'an'ın Ehl-i Kitab'a bakışı ile ilgili makale veya kitap yazarlar, genellikle sadece Ehl-i Kitab aleyhindeki âyetleri nazar-ı itibara almaktadırlar. Halbuki Kur'an'a bütüncül olarak baktığımızda, Ehl-i Kitabtan bazılarını öven ve hepsinin müsâvî ve aynı durumda olmadıklarını belirten âyetler de vardır. Şimdi bu âyetlerin bazılarını meâlen zikrelelim:

1.

لَيْسُوا سَوَاءً مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُغْفَرُوهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ

“Ehl-i Kitab'ın hepsi bir değildir. Onların içinde öyle dosdoğru bir cemaat vardır ki, Allah'ın âyetlerini okuyarak secdelere kapanırlar. Bunlar Allah'ı ve ahireti tasdik eder, iyiliği yayar, kötülükleri önler ve hayırlı işlere yarışır. İşte onlar sâlihlerdendir. Yaptıkları hayır ve iyiliklerden mükâfatsız kalan bir tek iyilik bile bulunmayacaktır. Allah, günahlardan sakınanları pek iyi bilir.” (Âl-i İmran, 113-115)

Bu âyet-i kerimeler, Ehl-i Kitab'ın hepsinin müsâvî, yani aynı durumda olmadıklarını belirtir. Âl-i İmran 110. âyetinde: { وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ } “Ehl-i Kitab da bu şekilde inansaydı elbette kendileri için iyi olurdu. İçlerinden iman edenler varsa da, fakat çoğu yoldan çıkmışlardır.” buyrulur. Onlardan yoldan çıkmışların sıfatları bildirilince mü'minlerinden bahsetmek İlâhî adalet icabıdır. İşte bundan ötürü, az sonra, “Ehl-i Kitab'ın hepsi bir değildir” âyetleri zikredilmiştir. Büyük müfessir İmam Taberî der ki: “Ehl-i Kitab, kendi içlerinde müsavi değildirlar. Salah ve fesatta, hayır ve şerde farklıdırlar.' Sonra Allah Tealâ, onlardan mü'min ve kâfir grupların müsavi olmadıklarını haber verdi. Fâsık grubun birtakım kötü vasıflarını sıraladıktan sonra 'Onlar içinde öyle dosdoğru bir cemaat vardır ki, Allah'ın âyetlerini okuyarak secdelere kapanırlar' buyurarak Ehl-i Kitab'tan mü'min ve kâfirler hakkında haber vermeye başlamış ve onları methetmiştir.”⁹ Taberî, âyetinde anılanlardan maksadın Ehl-i Kitapken daha sonra İslâm'a girenler olduğu tefsirini de nakletmekle beraber, kendi tercihinin, birinci sırada naklettiği tefsir olduğunu tasrih eder. Râzî de önce, daha yaygın görüşü naklettikten sonra, Taberî'nin tercih ettiği tefsiri zikreder ve: “Allah Tealâ önceki âyetinde Ehl-i Kitab'ı birtakım mezmûm sıfatlarla tavsif edince, bütün Ehl-i Kitab'ın aynı olmayıp içlerinden iyi sıfatlarla ve makbul hasletlerle muttasıf kimselerin de bulunduğunu beyan etmek için bu âyeti zikretmiştir.” der.¹⁰

Bu cemaatin Abdullah İbn Selâm, Sa'lebe İbn Saîd, Üseyd İbn Saîd gibi İslâm'a giren Yahudiler olduğu söylenmiştir. Bu tefsir, Taberî tarafından İbn Abbas'a (r.a.) nisbet edilmiştir. Tâbiinden Katâde ise: “O ümmetin hepsi sapmış olmayıp, onlar içinde Allah Tealâ'nın koruduğu bir grup da vardır.” demiştir.¹¹ “Bu manâda İbn Abbas'a (r.a.) atfedilen bir tefsir de vardır. Birinci tefsirde şöyle bir zorluk bulunmaktadır: İslâm'a girenlere artık Ehl-i Kitab denilmez. Olsa olsa bunu şöyle izah etmek gerekir: Dinlerinden bir kısım hakikatleri muhafaza edip onunla amel edenler, Hz. Muhammed'den (s.a.s.) önce bu makbul durumu haiz olmuşlardı. Ama daha sonra İslâm ile tanışınca onu kabul ettiler.”¹²

Bazı müfessirler bu âyetdeki övgünün, ancak Ümmet-i Muhammed'e olabileceği düşüncesinden hareketle bu âyetinde 'Ehl-i Kitab'a Ümmet-i Muhammed'in de dâhil olduğunu söylemişlerdir. Fakat bu yorum, Kur'an'ın kullanışı ile uyum sağlamaz. Muhammed Reşid Rıza diyor ki: “Öyle anlaşılıyor ki müfessirlerimizin çoğu, Ehl-i Kitab içinde Allah'a iman eden ve makbul işler yapan kimselerin bulunabileceğini anlamakta güçlük çekmişler, bu sebepten de bu ve benzeri âyetleri açıklamakta tutarsız şeyler söylemişlerdir. Muhammed Abduh bu âyetin tefsirinde şunları söylemektedir: Bu âyet gerçeği açıklamakta ve mezkûr yanlış anlamayı izâle etmede İlâhî adaleti dile getiren bir prensibi belirtmektedir. Bu âyet bütün peygamberlerin, Allah'ın tek dini olan İslâm'ı tebliğ ettiğine delildir. Keza bu dini benimseyen, samimî olarak onunla amel eden, ma'rufu emredip münkerden

⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, Beyrut 1988, Âl-i İmran, 113. âyetin tefsiri.

¹⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrut ts., Âl-i İmran 113. âyetin tefsiri.

¹¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, Beyrut 1988, Âl-i İmran, 113. âyetin tefsiri.

¹² Suat Yıldırım, “Kur'an-ı Kerim'e Göre Ehl-i Kitapla Diyalog”, Yeni Ümit, sayı: 68, yıl 2005.

sakındıran kimselerin sâlihlerden olduklarına delâlet etmektedir. Bu adalet, Ehl-i Kitab tarafından ileri sürülebilecek bahaneyi de ortadan kaldırmaktadır. Şayet böyle bir âyet olmasaydı onlardan, kendilerini samimî mü'min bilip hayırlı işler yapan, iyilikler yapıp da kötülükleri önlemeye çalışanlar şöyle diyebilirdi: “Eğer Kur’ân gerçekten Allah’ın Kitabı olsaydı, bizi fasıklarla, dinden sapanlarla bir tutmazdı.. Çünkü biz gerçek, samimî mü'miniz.” Ayrıca burada onları istimale yani İslâm'a teşvik ve ümmetler arasındaki tefrikaya son verme vardır. Bu taassup, mukabil tarafta olanın fazilet ve meziyetini itiraf etmek istemez. Zâhir olan şudur ki, daha önceki âyet gibi bu âyet de kendi dinlerine tâbi olan Ehl-i Kitab hakkındadır. Bu âyette bildirilen mü'minleri 'İslâm'a giren Ehl-i Kitab' olarak tefsir eden Suyûtî ve diğer bazı müfessirlerden farklı olarak biz böyle anlıyoruz. Zira Müslümanlar 'Ehl-i Kitab' vasfı ile değil, 'mü'minler' olarak medholunurlar.”¹³

Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yayınlanan tefsir ise, âyeti zahirinden anlaşılan tarzda yorumlar: “Önceki âyetlerde kötü davranışları ve vasıfları sebebiyle Ehl-i Kitab kınandıktan sonra burada, hepsinin aynı olmadığına, içlerinde güzel ahlâk ve iyi nitelikler taşıyan kimselerin de bulunduğu dikkat çekilmiştir.” Kur’ân ölçülerine göre kim zerre kadar hayır işlerse ahirette onun karşılığını görür (bkz. Zilzal Sûresi, 7-8). Nitekim Yüce Allah 113 ve 114. âyetlerde Ehl-i Kitab'tan samimî olarak iman edip sâlih amel işleyenleri övdükten sonra 115. âyette onların yaptıkları hayırlı işlerin kesinlikle zâyi edilmeyeceğini, karşılıksız bırakılmayacağını ifade buyurmaktadır. Âyetin 'Allah kötülükten sakınanları bilir' mealindeki son cümlesi, riyakârlarla samimî mü'minlerin birbirinden ayırt edileceğine, riyakârların görünüşteki imanlarının kendilerine hiçbir fayda sağlamayacağına işaret eder. Yüce Allah'ın samimî olarak iman eden Ehl-i Kitab'a böyle lütfkâr muamelesi, İslâm'ın evrenselliği açısından son derece anlamlıdır. Zira kendilerini Allah'ın çocukları ve sevgilileri sayan (Mâide Sûresi, 18),¹⁴ ahiret yurdunu başkaları için değil sadece kendileri için hazırlanmış bir yurt kabul eden ve Yahudiler yahut Hristiyanlardan başka hiç kimsenin Cennet'e giremeyeceğini iddia eden (Bakara Sûresi, 111)¹⁵ Ehl-i Kitab'ın egoizmine karşılık Kur’ân, onlardan samimî iman sahibi olanların yapacağı en küçük bir hayrın dahi karşılıksız bırakılmayacağını haber vermektedir.”¹⁶

2. مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُّقْتَصِدَةٌ “Onlardan mûtedil bir zümre de vardır...” (Mâide, 66)¹⁷

“Âyette Ehl-i Kitab'tan bir grubun sıfatı olarak kullanılan ‘mukteside’ kelimesinin masdarı ‘iktisâd’dır. Sözlükte iktisâd "mutedil davranma, orta yolu tutma" gibi anlamlara gelir. Gerek tarihte gerekse günümüzde başta inanç konusunda olmak üzere Ehl-i Kitab içinde farklı anlayış ve tutuma sahip kişilerin ve fırkaların yer aldığı, bunlar arasında meselâ Hz. İsa'nın Rab değil, sadece Allah'ın elçisi olduğuna inananların, hatta Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu kabul edenlerin bulunduğu bir gerçektir. Kanaatimizce âyette bu gerçeğe değinilmekte ve bütün Ehl-i Kitab mensuplarının aynı kefeye konamayacağına dikkat çekilmektedir. Ehl-i Kitab'tan davranışlarında itidalden ayrılmayan ve bir düşünceyi yargılamak insafı elden bırakmayanların Kur’ân-ı Kerim’de böyle olumlu bir biçimde anılmaları, Müslümanları başka inanç çevreleriyle diyalog imkânlarını araştırmaya yöneltmekte ve kendilerinin de davranışlarında itidali esas almaları gerektiğini hatırlatmaktadır.”¹⁸

3. وَمِنْ قَوْمٍ مُّوسَىٰ أُمَّةٌ يَهُودُْنَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْمَلُونَ

¹³ Reşit Rızâ, *Tefsîrul-Menar*, Kâhire 1990, Âl-i İmran 113. âyetin tefsiri.

¹⁴ وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَىٰ نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ إِنَّا أَنْتُمْ بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَلِلَّهِ الْمُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ

“Hem Yahudiler, hem de Hristiyanlar “Biz Allah’ın evlatları ve sevgilileriyiz.” dediler. De ki: “Öyleyse niçin Allah sizi günahlarınız sebebiyle cezalandırıyor?” Hayır, bilakis siz O’nun yarattığı birer beşer topluluğusunuz. Allah dilediğini affeder, dilediğini cezalandırır. Göklerde, yerde ve ikisi arasında olan her şeyin hâkimiyeti Allah’ındır. Dönüş de O’na olacaktır.”

¹⁵ وَقَالُوا لَن يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَن كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ

“Bir de: “Yahudi veya Hristiyan olanlardan başkası cennete asla giremez” dediler. Bu onların kendi kuruntuları... Sen de ki: “İddianızda doğruysanız haydi delilinizi ortaya koyun!”

¹⁶ Kur’an Yolu, Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur’an Yolu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, Âl-i İmrân 113. âyetin tefsiri; Suat Yıldırım, “Kur’ân-ı Kerim’e Göre Ehl-i Kitapla Diyalog”, Yeni Ümit, sayı: 68, yıl 2005.

¹⁷ Âyetin tamamı şöyledir: { وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ سُوءٌ مَا يَعْمَلُونَ } وَمِنْ قَوْمٍ مُّوسَىٰ أُمَّةٌ يَهُودُْنَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْمَلُونَ

“Eğer onlar Tevrat’ı, İncil’i ve Rab’leri tarafından kendilerine indirilen Kur’ân’ın hükümlerini hakkıyla yerine getirserlerdi, muhakkak ki yukarıdan yağmur gibi yağan ve yerden biten nimetler içinde kalır, onlardan yerlerdi. Onlardan mûtedil bir zümre de vardır, ama onların çoğunun yaptıkları şeyler pek çirkin işlerdir.”

¹⁸ *Kur’an Yolu*, Mâide Sûresi 66. âyetin tefsiri.

“Mûsâ’nın kavminden bir topluluk da vardır ki hak dinle insanları doğru yola götürür ve onunla halk içinde adaleti tatbik ederler.” (A’râf, 159)

وَالَّذِينَ يُسْكِنُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نَضِيعُ أَجْرَ الْمُصَلِّينَ

“Kitaba sarılanlar ve namazı gerektiği şekilde yerine getirenler bilsinler ki, Biz iyilik için çalışanların mükâfatlarını asla zâyî etmeyiz.” (A’râf, 170)

“Müfessirler, âyette zikredilen kimselerin kimler olduğu hakkında ihtilaf etmişlerdir.¹⁹ Bir görüşe göre âyetteki "Mûsâ'nın kavminden bir topluluk"tan maksat, Hz. Mûsâ döneminde ve daha sonraki devirlerde Hz. Mûsâ dininin tahrif edilmemiş şeklini korumayı ve ona göre yaşamayı başarmış İsrâiloğulları olup âyette onların gerçeği görüp kabul ettikleri ve bu sayede inanç ve yaşayışta aşırılıklardan sakınarak âdil davrandıkları, adaletle hükmettikleri bildirilmektedir. Daha zayıf görülen diğer ihtimale göre âyette Hz. Muhammed döneminde yaşayıp O'nun tebliğini kabul etmiş olan Abdullah b. Selâm gibi Yahudi asıllı kimseler kastedilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de İsrâiloğulları yer yer yanlış inanç ve davranışları yüzünden eleştirilirken, burada onların bir kesimi bilgileriyle, inançlarıyla, ahlâk ve davranışlarıyla ilâhî yasa gereğince hak ve adalet ölçülerine uydukları için takdirle anılmışlardır.”²⁰ Demek ki Hz. Mûsâ'nın kavminin hepsi, Kur'an'ın değişik âyetlerinde kötü halleri bildirilenler gibi haksız ve zalim değildiler, onlar farklı topluluklara ayrılmışlardır. Kimileri bu bazılarını zikrettiğimiz âyetlerdeki gibi, mütedil, hak dinle insanları doğru yola götürür ve onunla halk içinde adaleti tatbik eder, kitaba sarılarak namazı gerektiği şekilde yerine getirirler. Böyle kimseler Hz. Mûsâ ve Kur'an'ın indiği dönemde olduğu gibi, günümüzde de vardır.

4.

وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلَّهِ لَا يَشْتَرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ

“Ehl-i Kitab içinde, Allah'a iman ettikleri gibi, Hakkı tazim ederek hem size hem de kendilerine indirilen kitaba inananlar da vardır. Onlar Allah'ın âyetlerini, değersiz bir menfaat karşılığında satmazlar. İşte Rab'leri nezdinde mükâfatları olanlar onlardır. Muhakkak ki Allah hesabı pek çabuk görür.” (Âl-i İmrân, 199)

Hadis kaynaklarında bildirildiğine göre Peygamber Efendimize (s.a.s.) iman etmiş olan Habeş Necâşisi Ashame vefat ettiği zaman Allah Resûlü (s.a.s.) O'nun öldüğünü sahabeye haber vermiş ve "Habeşistan'daki bir kardeşiniz öldü, onun için namaz kılın" buyurarak namazgaha çıkmış, ashâbı saf haline getirip Necâşi için (gıyabî) cenaze namazı kıldırıştır.²¹ Bu olayı istismar etmek İsteyen münafıklar, "Habeşistan'da ölen bir Hristiyan'ın namazını kılıyor!" demişler, bunun üzerine bu âyet inmiştir.²² “Âyetin iniş sebebi bu olay olmakla beraber hükmü geneldir. Ehl-i Kitab'tan olup da Allah'ın birliğine, Hz. Muhammed'e indirilen Kur'an'a ve ondan önceki peygamberlere indirilen kitaplara iman edenler ve Allah'a içtenlikle saygı duyup O'nun âyetlerini dünya menfaati ile değiştirmeyenler Cennete gireceklerdir. Onların Allah katında mükâfatları vardır.”²³

5.

وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ

“Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler sana indirilen Kur'an'dan memnun olurlar...” (Ra'd, 36)

Bu âyetlerde Kur'an'dan etkilenip ona inandıkları belirtilen Kitâb ehli, dinlerinden ayrılıp toplu halde Müslüman olmuş değillerdir. Zaten öyle olsaydı, onlar hakkında "Kitap ehli" değil, "İnananlar" tabiri kullanılırdı. Burada övülenler, Kur'an'ın Hak Kitabı olduğunu kabul edip ona ve onun mübelliği Hz. Muhammed'e saygılı davranan samimi Yahûdî ve Hristiyan bilginlerdir. Kur'an, öylelerini birçok yerde övmektedir.

6.

وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ وَإِذَا بُنِيَتْ عَلَيْهِمْ قَالُوا آمَنَّا بِهِ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ أُولَئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَبَدَرُوا بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ وَإِذَا سَمِعُوا اللَّعْنَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا تَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ

“52. Daha önce kendilerine kitap verdiğimiz ilim sahipleri buna da, Kur'an'a da inanırlar. 53. Kendilerine Kur'an

¹⁹ Müfessirlerin farklı görüşleri için bkz. Taberî ve Kurtubî ilgili âyetlerin tefsiri.

²⁰ Kur'an Yolu, A'râf Sûresi 159, 170. âyetlerin tefsiri.

²¹ Müslim, el-Câmiu's-Sahîh, İstanbul 1955, Cenâiz, 62-67.

²² İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'an'i-Azîm, Kâhire ts., Âl-i İmrân Sûresi, 199. âyetin tefsiri.

²³ Kur'an Yolu, Âl-i İmrân Sûresi, 199. âyetin tefsiri.

okununca şöyle derler: “Ona iman ettik, O Rabbimizden gelen gerçeğin ta kendisidir. Biz zaten daha önce de Allah’a teslim olmuş kimselerdik.” 54. İşte onlar, gösterdikleri sabır ve sebatan dolayı çifte mükâfat alırlar. Onlar kötülüğe iyilikle mukabele eder ve kendilerine nasib ettiğimiz mallardan, Allah yolunda harcarlar. 55. Anlamsız, çirkin sözler işitince yüzlerini çevirip uzak durur ve şöyle derler: “Bizim işlerimiz bize, sizinkiler de size aittir. Selâm olsun size, hoşça kalın! Cahillerle arkadaşlık etmeyi arzulamayız biz!” (Kasas, 52-55)

Müfessirlerin ekserisine göre²⁴ âyetlerde bahsedilenlerden maksadın daha önce kendilerine kitap verilen ve Kur'an nazil olduğunda da ona iman edenler, Abdullah b. Selâm ve Rifâa b. Rifâa gibi bazı Yahudilerle²⁵, Varaka b. Nevfel ve Süheyb-i Rûmî gibi bazı Hristiyanlardır.²⁶ Bir görüşe göre de Hristiyan olan Habeşistan Necâşîsi'nin Hz. Peygamber'in durumunu tetkik edip hakkında bilgi getirmek için Mekke'ye gönderdiği, Hz. Peygamber'in telkinleriyle İslâm dinini kabul etmiş olan on iki kişilik bir heyetidir.²⁷ Fakat Kâtade, Taberî, Râzî, M. Reşid Rızâ, *Kur'an Yolu* (Diyanet İşleri Başkanlığı) tefsirinin yazarları gibi müfessirler bu ayetten maksadın, Ehl-i kitabın hepsinin bir olmayıp, çoğunun dinden sapmakla beraber, az bir kısmının bu âyetle zikredilen makbul sıfatları taşıyabileceklerini düşünürler. Kur'an Yolu'nda şöyle denilmektedir: “Ancak âyeti genel olarak değerlendirmek, Ehl-i Kitab'tan olup da Hz. Peygamber zamanında İslâm'a girmiş ve kıyamete kadar girecek olanların bu âyetin kapsamında düşünmek daha uygun olur. 53. âyetteki "Esasen biz bundan önce de rabbimize boyun eğmiştik" ifadesi, Ehl-i Kitabın, Hz. Peygamber'in geleceğine dair kendi kitaplarındaki müjdeye veya genel olarak Allah'ın birliğine ve gönderdiği peygamberlere inandıklarına işaret etmektedir. Bunlar hem Kur'an'dan önceki kitaplara hem de Kur'an'a iman ettikleri ve bu uğurda kendi toplumları tarafından uygulanan her türlü maddî ve mânevî baskıya, boykot ve eziyete katlandıkları, 54 ve 55. âyetlerde zikredilen diğer ahlâkî özelliklere de sahip bulundukları için mükâfatları iki defa yani diğer müminlere verilecek mükâfatın iki katı veya kat kat fazlası onlara verilecektir.”²⁸

Şu yönlerden bu son yorum daha isabetli görünüyor:

1. Kur'an ıstılahında İslâm'a girenler Müslüman denir. Önceki durumlarına bakılarak “Ehl-i Kitab” denilmez.
2. Yaşanan bir vâkıa olarak Hristiyan ve Yahudilerin hepsi aynı durumda değildir. Fakat makbul hasletlerinin olması, mükemmel iman sahibi sayılmalarını zorunlu olarak gerektirmez. Vallahu A'lem.²⁹

Bu âyetlerden anlaşıldığına göre, Kur'an indiği dönemde, Ehl-i Kitab'tan hem Kur'an'dan önceki kitaplara hem de Kur'an'a iman eden ve bu uğurda kendi toplumları tarafından uygulanan her türlü maddî ve mânevî baskıya, boykot ve eziyete maruz kalanlar vardı. Makalemizin başında söylediğimiz gibi aynı kimseler bugün de var.

3. Sonuç

Dinler arası barış olmadıkça dünya barışı imkânsızdır. Bu gerçek de, farklı din mensuplarının birbirleriyle diyalog içinde olmalarını gerektirir. İletişimin arttığı bir dünyada müşterek yönleri olan din mensuplarının birbirleriyle görüşmeleri beklenir. Hele dinsizlerin insanları birbirine kırdıran başlıca faktör olarak dini itham etmeleri karşısında, dinlerin kendilerini oldukları gibi anlatmaları, insanlığa mutluluk ve erdemli bir hayat yolunu gösterdiklerini ortaya koymaları yerinde olur. Özellikle Müslümanlarla, Hz. İbrahim'i (a.s.) ortak ata olarak kabul eden, O'nun dinine ve milletine mensup olmakla övünen ve makalemizde işaret ettiğimiz âyetlerde Kur'an'ın kendilerini övdüğü Yahudi ve Hristiyanlar arasında daha geniş bir müşterek alan bulunmaktadır. Bu ortak değerleri ortaya koymalarında fayda vardır. Müslüman olarak biz, dünya barışını sağlama adına “Zulmedenleri hariç, Ehl-i kitab ile en güzel olan şeklin dışında bir tarzda mücadele etmeyin ve onlara şöyle deyin: وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنزِلَ إِلَيْنَا وَأَنْزَلَ إِلَهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ” “Biz, hem bize indirilen kitaba,

²⁴ Bkz. Mukâtil b. Süleyman; Yahyâ b. Selâm; Herâvî; Taberî; ibn Ebî Hâtim; Mâverdi; ibn Atiyye; Fâhru'd-er-Râzî; Ebû Hayyân; Kurtubî; ibn Kesîr. Bu müfessirlerin tefsirlerinde Kasas Sûresi 52-55 âyetlerin tefsirleri.

²⁵ Suyutî, *Lübâbü'n-Nükûl*, Beyrut 1990, s.165.

²⁶ Tâhir b. Âşûr (*et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus 1984) ve Şevkânî (*Fethu'l-Kadîr*, Kâhire ts.) Kasas Sûresi 52-54. âyetlerin tefsiri.

²⁷ İbn Âşûr, Kasas Sûresi 52-54. âyetlerin tefsiri.

²⁸ *Kur'an Yolu*, Kasas Sûresi, 52-55. âyetlerin tefsiri.

²⁹ Suat Yıldırım, *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâlî*, İstanbul 2004, Âl-i imrân Sûresi 113. âyetin açıklaması.

hem size indirilen kitaba iman ettik. Bizim İlahımız da sizin İlahınız da bir ve aynı İlahtır ve Biz O'na gönülden teslim olduk.” (Ankebût, 46) âyetinden hareketle, Kur'an'ın övdüğü Yahudi ve Hristiyanlarla diyaloga devam etmenin faydalı olacağı düşüncesindeyiz. Özellikle çok kültürlü toplumlarda yaşayan Müslümanların bu ayetleri yaşadıkları sosyal ortamın bağlamına uygun bir şekilde yeniden değerlendirmeleri bugün zorunluluk haline gelmiştir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim hiç bir zaman şahısları hedef almamış, sıfatlar üzerinde durarak Müslüman ümmete hizmet alanı ile ilgili geniş bir hedef göstererek toptancılıktan kaçınmayı salık vermiştir.

Kaynakça

- ATEŞ, Süleyman, (1995), **Kur'an Ansiklopedisi**, Hristiyanlar maddesi, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul.
- AYDÜZ, Davut, (2011), **Tarih Boyunca Dinlerarası Diyalog**, İstanbul.
- CAMCI, Selçuk, ÜNAL, Kudret, (1998), **Hoşgörü ve Diyalog İklimi**, Merkür yayınları, İzmir.
- GÜLEN, M. F., (2001), **Fasıldan Fasıla**, İstanbul.
- İBN KESİR, Tefsiru'l-Kur'an'i-Azîm, Kâhire ts.
- KARAMAN, Hayrettin, ÇAĞRICI, Mustafa, DÖNMEZ, İbrahim Kâfi, GÜMÜŞ, (2007), **Sadrettin, Kur'an Yolu**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- MÜSLİM, (1955), **el-Câmiu's-Sahîh**, İstanbul.
- RÂZÎ, Mefâtihu'l-Ğayb, Beyrut ts.
- RİZÂ, Reşit, (1990), **Tefsîrul-Menar**, Kâhire.
- SUYUTÎ, Lübâbü'n-Nükûl, Beyrut 1990.
- ŞEVKÂNÎ, Fethu'l-Kadîr, Kâhire ts.
- TABERÎ, Câmiu'l-Beyan, Beyrut 1988.
- TÂHİR B. ÂŞÛR, (1984), **et-Tahrîr ve't-Tenvîr**, Tunus.
- YILDIRIM, Suat, “Kur'an-ı Kerim'e Göre Ehl-i Kitapla Diyalog”, **Yeni Ümit**, sayı: 68, yıl 2005.
- Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli**, (2004), İstanbul.